

Uşak'ta Günümüze Ulaşamayan ve Farklı İşlevde Kullanılan Cami ve Kiliseler*

Mosques and Churches That Didn't Exist Today and Used For Different Functions in Uşak

Aysim Börekcioglu Dülgeroğlu** , Mine Tanaç Zeren***

Öz

Ege Bölgesi'nin iç Batı Anadolu bölümünde yer alan ve il olduğu 1953 yılına kadar Kütahya vilayetine bağlı bir kaza durumunda olan Uşak, eski çağlardan günümüze kadar geçen süreçte birçok uygarlığın yerleşim alanı içinde kalmıştır. Kentte tarihsel süreçte inşa edilmiş ve çeşitli nedenlerden dolayı varlığını günümüzde sürdürmemiş veya farklı bir işlevle günümüze dâhil olmuş dinî yapıların konu edildiği bu çalışma kapsamında ise Tuz Pazarı Camii, Buğdaylı Camii, Çallı Ömer Efendi Camii ve Nebi Camii'nin yanı sıra, Aziz Konstantinos-Eleni Kilisesi, Panayia Kilisesi, Aziz Marie De Dieu Kilisesi incelenmiş, yapıların dönemleri içerisindeki yeri ve önemi tespit edilmiştir. Ayrıca, günümüzde farklı bir işlev yüklenerek kullanılan Kırık Minare Camii de çalışma kapsamında ele alınmıştır. İncelenen dinî yapılarla ilgili olarak yapılış tarihleri, şehirdeki konumları ve yok olma süreçleri ile ilgili verilerin yanı sıra çok sayıda fotoğrafa da ulaşılmıştır. Ayrıca tüm bu tarihsel veriler analiz edilerek ortaya çıkartılan yapıların mimari özellikleri de okunmaya çalışılmıştır.

Uşak kentinin fiziki yapısı üzerinde, özellikle farklı dönemlerde yaşanan doğal afetler büyük ölçüde etkili olmuştur. Dolayısıyla da anıtsal nitelikteki cami yapıları ve kiliseler ile ilgili kaynaklarda çok sayıda bilgi yer alırken daha küçük ölçekteki mescit, türbe, tekke ve zaviye gibi yapıların ise kaynaklarda sadece adı geçmektedir. Tarihsel süreçte varlık gösteren ancak çeşitli nedenler ile yok olmuş ve günümüze ulaşamamış dinî yapıların bilinir hâle gelmesinin amaçlandığı bu çalışma, kentin bu değerlerini yitirme sebeplerini ortaya çıkarması açısından da önemlidir.

Anahtar Kelimeler

Uşak, Cami, Kilise, Dinî Hayat, Müslüman, Gayrimüslim, Dinî Mimari, Cami Mimarisi

Abstract

Uşak, which is located in the Central West Anatolian part of the Aegean Region and was a district of the Kütahya province until 1953, when it became a province; In the process from ancient times to the present, it has remained in the settlement area of many civilizations. Within the scope of this study, in which the religious buildings that were built in the historical process in the city and could not survive due to various reasons or were included in the present day with a different function, the Tuz Pazarı Mosque, Buğdaylı Mosque, Çallı Ömer Efendi Mosque and Nebi Mosque, as well as the

* Bu makale Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programı'nda Prof. Dr. Mine Tanaç Zeren'in danışmanlığında Aysim Dülgeroğlu tarafından hazırlanmış olan "Uşak Kentinde Beylikler ve Osmanlı Dönemi Camilerinin Mekân, Strüktür, Malzeme İlişkisinin Çözümlemesi ve Koruma Önerileri Geliştirilmesi." başlıklı doktora tezi çalışmalarından üretilmiştir.

** **Sorumlu Yazar:** Aysim Börekcioglu Dülgeroğlu (Yüksek Mimar), Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, İzmir, Türkiye. E-posta: aaysimb@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7124-7535

*** Mine Tanaç Zeren (Prof. Dr.), Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmir, Türkiye. E-posta: mine.tanac@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4803-9476

Atıf: Borekcioglu Dulgeroglu, Aysim, Tanac Zeren, Mine. "Uşak'ta Günümüze Ulaşamayan ve Farklı İşlevde Kullanılan Cami ve Kiliseler." *Art-Sanat*, 18(2022): 145–171. <https://doi.org/10.26650/artsanat.2022.18.936850>

St. Konstantinos-Eleni Church, Panayia Church, St. Marie De Dieu Church, were examined and the place and importance of the buildings in their periods were determined. In addition, Kırık Minare Mosque, which is used with a different function today, is also discussed within the scope of the study. Regarding the religious structures examined; In addition to data about the dates of construction, their location in the city and their extinction process, many photographs were also obtained. In addition, all these historical data were analyzed and the architectural features of the structures unearthed were tried to be read. While there is a lot of information in the sources about the monumental mosque structures and churches, on a smaller scale; Structures such as masjid, tomb, dervish lodge and zaviye are only mentioned in the sources. In addition to the natural disasters and deliberate destructions experienced in different periods, local governments also have a great impact on the physical structure of the city of Uşak. This study, which aims to make known the religious structures that have not survived in the city, is also very important in terms of revealing the reasons for the disappearance of these values that the city lost.

Keywords

Uşak, Mosque, Church, Religious Life, Muslim, Non-muslim, Religious Architecture, Mosque Architecture

Extended Summary

Religious buildings are very important urban images. They form the identities of the societies living in the city and express their existence. Especially for the societies living in the Ottoman cities, they are gathering places with a very high sense of belonging and they are symbolic structures where differences between beliefs, traditions and customs are expressed. It is the representation of populations belonging to different ethnic groups living in Ottoman cities. It is known that many Ottoman cities lost this diversity after the War of Independence. The population of non-Muslim communities or populations exchanged and their religious buildings are abandoned. Religious buildings form a very important part of social life with their unifying and gathering aspects they serve as society's meeting places. Religious buildings, which differ from other structures in the region with their physical features, are also very effective in the perception of the people living in the city and the urban memory. It is possible to say those religious buildings which can be described as a reflection of the feeling of "*belief*", which is one of the spiritual values that make up the identity of a city on the urban fabric, preserved their primary place in every period of history.

In the Ottoman period as it is stated before the cities hosted so many communities such as Muslims, Greeks, Armenians, Jews, and Levantines. Due to this, the cities hosted many different types of religious buildings such as mosques, churches, and synagogues. After the establishment of the Republic of Turkey, when the populations were exchanged, the religious buildings belonging to non-Muslim communities were abandoned. Some were converted into mosques, and some were lost in the pages of history. At any rate, all of them are cultural heritage values and urban memory items of the historical urban space. All these lost cultural heritage values are hidden in the pages of history books or the minds of elderly people belonging to these societies. It is a very hard duty to take the knowledge from the pages of history. In this study, the religious buildings that are lost during the historical process are tried to be redefined by literature studies, fieldwork, and oral history work.

The context of this work is to define the religious buildings which are not surviving today and were built during the historical process in the city of Uşak. The lost cultural values of the city of Uşak have various reasons for extinction. The most important of these reasons that shape the physical structure of the city is the natural disasters. Especially in the great Uşak fire of 1894, all neighborhoods except the Aybey District were burned and most of the buildings were destroyed. In addition, the fire which was started by the Greeks after the National Struggle is the most important disaster that destroyed many buildings in the city. Some of the buildings in the city have been transformed and included with different functions. In this context in addition to Tuz Pazarı Mosque, Buğdaylı Mosque, Çallı Ömer Efendi Mosque and Nebi Mosque, St. Konstantinos-Eleni Church, Panayia Church, St. Marie De Dieu Church are taken into consideration in the manuscript as the religious buildings which do not exist due to various reasons. Kırık Minare Mosque is taken into consideration as an example of usage with different functions. In the research carried out in the city of Uşak, where the Muslim, Greek and Armenian population lived together for a while in the historical process; It is seen that there are many mosque structures and some churches that determine the development axis of the city and date to Beylikler Period. Regarding the religious structures examined within the scope of the study; In addition to the data about the dates of construction, their location in the city and their extinction process, many old photos were also found. All this historical data was analyzed and the architectural features of the unearthed structures were tried to be read. The places where religious buildings were located during the historical process overlapped with today's maps. The surviving religious heritage was systematically classified. To carry the knowledge and story of the lost urban features of the historical cities to the future is very important and equally important as to transfer the cultural assets that exist today to the future. All these cultural layers together form the subjectivity, authenticity, and preservation values of a historical city. The redefining of the lost religious values of the cities and making them visible and adding these values to the urban space again is important because it protects the historical city with all its layers. Because all these unearthed values give a sense of belonging to historical cities.

Giriş

Bir kentin en önemli özelliklerinden birisi de yerleşimin tam merkezinde konumlanan bir dinî yapı ve o dinî yapı çevresinde gelişen kent dokusudur. Bir dönem Müslüman, Rum ve Ermeni nüfusun iç içe yaşadığı Uşak kenti özelinde yapılan araştırmalar neticesinde, kentin gelişim aksını belirleyen ve Beylikler Dönemi'ne tarihlenen bazı camiler ile kiliselerin varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca, çalışma kapsamında incelenen dinî yapılarla ilgili olarak yapım tarihleri, kent içerisindeki konumları ve yok olma süreçleriyle ilgili verilerin yanı sıra, dönemine ait çok sayıda fotoğrafa da ulaşılmıştır.

İbadet edilen mekânlar olmalarının yanı sıra, toplumdaki bireylerin bir araya gelerek sosyalleşme imkânı da bulduğu bu dinî yapılar, birleştirici ve toparlayıcı yönleriyle toplumsal hayatın çok önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Fiziksel özellikleriyle bölgedeki diğer yapılardan ayrılan dinî yapılar, kentte yaşayan kişilerin algısı ve kentsel bellek üzerinde de oldukça etkilidir. Bir kentin kimliğini oluşturan manevi değerlerden birisi olan “*inanç*” duygusunun kent dokusu üzerindeki bir yansıması olarak da nitelendirilebilen dinî yapıların, tarihin her döneminde öncelikli yerini koruduğunu söylemek mümkündür.

Uşak Tarihi ve Dinî Mimari

Günümüzde Uşak kentinin yer aldığı ve varlığı Bizans yazıtları ile kanıtlanan “*Thema Obsikion*” bölgesinin Uşak’ın 10 km doğusundaki Traianopolis Antik kentini koruyan ordu birliklerinin yeri olduğu ve bölgenin adının “Obsikion”, “Ovseki-on”, “Ovsek”, “Ovşek”, “Oşek” kelimelerinden dönüşerek en sonunda “Uşak” hâlini aldığı düşünülmektedir¹. 16. yüzyıl tahrir defterleri üzerine araştırma yapan Turan Gökçe’nin verdiği bilgilere göre, Uşak nüfusu ile ilgili en eski veriler 1520 yılına aittir ve defterlerde gayrimüslim nüfus ile ilgili hiçbir kayıt yoktur. 1520’de 10 mahalle ve 522 neferden oluşan Uşak, 1530’da 492 nefer, 1571’de ise 494 nefer olarak kayıtlara geçmiştir. Anadolu’da önemli nüfus artışlarının görüldüğü o dönemlerde, Uşak’taki durgunluk ise dikkat çekicidir².

1671’de Uşak’a gelen Evliya Çelebi, “Uşak’ta Rum ve Ermeni vardır amma Yahudi’nin vücudu yoktur”³ ifadesini kullanırken, Charles Texier ise *Küçük Asya* adlı kitabında, 1830’larda Uşak’taki 1500 haneden 250 tanesinin Rumlara ait olduğunu şu şekilde belirtmiştir: “Uşak kasabasının nüfusu on beş bine baliğ olur. Bunun üçte ikisi Türk’tür. Ermeniler ancak iki yüz üç yüz aile kadar çıkar. Bakısı umumen sanat

1 Halit Karaman, “Uşak Mı? Uşşak Mı?,” *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001 Uşak)*, c. 1 (Uşak: Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2001), 21-27.

2 Turan Gökçe, “Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Uşak,” *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001 Uşak)* c. 1 (Uşak: Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2001), 201-216.

3 Haşim Tümer, *Uşak Tarihi* (İstanbul: Gün Matbaası, 1971), 38-42.

ve ticaretle işgal eden Rumlardır. Türkler arazi sahibidirler”⁴. Seyyahların verdiği bu bilgilere göre, Uşak'ta 17. yüzyıldan itibaren var olan Rum ve Ermeni nüfusta 19. yüzyıldan sonra belirli bir artış yaşandığı söylenebilir.

Anıtsal özelliklerinin de etkisi ile bir dokuyu algılamamızı kolaylaştıran, bulunduğu ortama bir kimlik kazandıran dinî yapılar, çevresinde kent meydanlarının oluştuğu, bir lokasyonu tarif ederken çok sık kullanılan “*nirengi noktaları*” olarak da bilinmektedir. Uşak şehri için de geçerli olan bu durum, kentteki ilk mahallelerin oluşumunda çok net bir şekilde görülmektedir. Tıpkı Cami Mahallesi'nde olduğu gibi şehrin diğer mahalleleri de genellikle mahallenin kurucusunun ya da dinî yapının banisinin adı ile anılmış, bir mescit veya cami etrafında kurularak gelişmiştir⁵. Dolayısıyla Uşak'ta da kentin gelişim aksını ve kent planını belirleyen en önemli unsurlardan birisi olarak 16. yüzyılda nüfusun yoğun olarak toplandığı Cami Mahallesi'ndeki kentin en eski camisi olan Ulu Cami gösterilebilir.

Uşak'taki yapılar ve bölgenin genel görünümüyle ilgili bilgilerin yer aldığı farklı tarihlerde yazılan salnameler ve seyahatnamelerdeki veriler incelenmiş, Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi ve Charles Texier gibi seyyahların verdiği bilgiler ile Hüdavendigâr Vilayeti Salmeleri'ndeki bilgiler bu çalışmaya ışık tutmuştur. Katib Çelebi, *Kitab-ı Cihannüma* adlı eserinde 17. yüzyıl Uşak şehri için şu bilgileri vermektedir:

*“Şehr bir dağ dibinde vaki' olub bir murtei' kaya uzre kal'ası vardır. Bu şehrin ve hisarın binası Sultan Germiyan'ın olmak rivayet olunur. Bundan yedi medrese ve Sultan Germiyan'ın Ulu Camii dimekle ma'ruf bir cami'-i şerifi ve anda Cami'-i Eminzade ve Cami'-i Yorgancızade ve Cami'-i Monla Vacid ve Cami'-i Kadiasker Halil Celebi ve Cami'-i Karaca Paşa ve Kadiasker Hamamı ve Balkalı Hamamı ki...”*⁶

Bu bilgilerden hareketle, yüksek bir tepenin üzerinde konumlanan bir kale çevresinde geliştiği anlaşılan Uşak'ta, kent merkezinde bulunan Ulu Cami dışında, kaynakta adı geçen Eminzade, Yorgancızade, Monla Vacid, Kazasker Halil Çelebi ve Karaca Paşa Camilerinden hiçbirisi günümüze ulaşmayı başaramamıştır. Evliya Çelebi ise 1671 yılında Uşak'a gelmiş ve Uşak şehri için şu bilgileri vermiştir:

*“Şehir içinde 14 mihrab (cami) vardır. Fakat cümçarşı içindeki dört camiden cemaati firavanlı (çok bol) olan Ulu Camii'dir. Kubbeli ve kâgir minarelidir. Dört caminin ikisi cemaat-i kesireye (çok) maliktir. Mada on dört mihrap zevavilerdir (zaviye) ve çarşı içinde fevkani bir cami vardır.”*⁷

4 Tümer, *Uşak Tarihi*, 38-42.

5 Gökçe, “Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Uşak,” 201-216.

6 İbrahim Ethem Çakır, “1676 Tarihli Avârız Defterine Göre Uşak Kazası,” *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)* 28 (2010): 27-47.

7 Mehtap Özdeğer, *15-16. Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2001), 57; Tümer, *Uşak Tarihi*, 36.

Evliya Çelebi'nin bahsettiği bu dört cami, *Ulu Cami*, *Burma Camii*, *Kareler Camii* ve *Tuz Pazarı Camii*'dir (G. 1). Sözü edilen çarşı ortasındaki cami ise Tuz Pazarı Camii'dir ve bu cami yıkılarak yerine Emlak Kredi Bankası yapılmıştır⁸. Germiya-noğulları dönemine ait olduğu bilinen diğer üç cami ise kentte yaşanan doğal afetler ve kasıtlı tahripler sonucunda zarar görse de farklı dönemlerde yapılan onarımlar, geçirdiği restorasyon çalışmaları ve birtakım değişiklikler ile günümüze ulaşmayı başarmıştır.

G. 1: 1862 yılında Fransız fotoğrafçı, Alfred De Moustier'in çektiği fotoğraf (<https://archives.saltresearch.org/handle>)

Uşak kentinde farklı dönemlerde yaşanan doğal afetler ve kasıtlı tahribatların kentin fiziki yapısı üzerinde çok büyük ölçekte etkileri görülmüştür. 1867 yangını, 1887 depremi, 1894 büyük Uşak yangını (22 saat aralıksız devam etmiştir), 31 Ağustos 1922 tarihinde Milli mücadele sonrası Yunanlılar tarafından çıkartılan yangın, Uşak kentindeki çok fazla sayıda yapının yok olmasına sebep olan en önemli felaketlerdir. Özellikle 1894 büyük Uşak yangınında onbir mahalleden oluşan kentte Aybey Mahallesi dışındaki tüm mahalleler yanmış ve yapıların büyük bölümü yok olmuştur⁹. 1894 büyük yangını sonucunda, kentteki dinî yapılardan on sekiz cami ve iki kilisenin yanı sıra on iki han, dört hamam, binlerce hane, dükkânlar ve mektepler tamamen yanarak yok olmuştur. Kısa bir süre sonra ise devlet yardımı ve halkın gayreti ile bazı yapıların yerine yenileri inşa edilirken bazı yapılar ise onarılarak ayağa kaldırılmıştır¹⁰. İki yıl boyunca Yunan işgali altında yaşayan Uşak halkı, milli mücadele sonrasında

8 Özdeğer, 15-16. *Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*; Tümer, *Uşak Tarihi*, 36.

9 Murat Öntüğ, "Osmanlı Dönemi Uşak'taki Dinî Yapılar: Camiler ve Mescitler," *CIEPO Uluslar arası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri (14-16 Nisan 2011 Uşak)*, c. 2 (İzmir: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, 2011), 959-992.

10 Öntüğ, "Osmanlı Dönemi Uşak'taki Dinî Yapılar: Camiler ve Mescitler," 959-992.

Uşak'tan geri çekilmek zorunda kalan Yunanlılar tarafından işkenceye maruz bırakılmış ve 31 Ağustos 1922 gecesi tüm şehir ateşe verilmiştir. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesindeki bilgilere göre yangında, on altı adet cami, mescit ve tekke yanmıştır¹¹. Ayrıca Patrikhane'nin "16 Kanun-ı Sani 1311 [18 Ocak 1895] (13 Şaban 1313)", Hüdavendigâr Vilayeti'nin "20 Kanun-ı Sani 1311 [1 Ocak 1896]" tarihlerinde Adliye ve Mezahib Nezareti'ne göndermiş olduğu takirde, Uşak kasabasında çıkan bir yangında Rum cemaatine ait "yegâne kilise ve mektebin" yandığı ifade edilmektedir¹². Bahsedilen bu yangının 1894 büyük Uşak yangını olması kuvvetle muhtemeldir (G. 2). Yangında zarar gören kiliseler daha sonra yeniden ayağa kaldırılmasına rağmen hiçbiri günümüze ulaşmayı başaramamıştır. Kasım İnce tarafından verilen bilgilere göre, kentte anıtsal nitelikteki yapıların yanı sıra günümüze ulaşamayan daha küçük ölçekli mescid, tekke ve zaviye gibi yapılar da mevcuttu. Kaynaklarda adı geçen bu yapılar: Hacı Hasan Mahallesi Mescidi, Sabuncu Yusuf Mescidi, Hacı Hızır Mahallesi Mescidi, Şeyh Mustafa Mescidi, Şeyh Hüsameddin Uşşaki Türbesi, Halveti Tekkesi, Şeyh Mustafa Tekkesi, Şeyh Mesud Zaviyesi, Ahmed Efendi Zaviyesi, Cem Sultan Zaviyesi ve Esedullah Baba Zaviyesidir¹³.

G. 2: 1894 büyük Uşak yangını ve 1922 Yunan yangınında hasar gören ve geçirdiği onarımlar sonucu günümüze ulaşabilen 2.Abdülhamit Dönemi'nde inşa edildiği düşünülen Uşak Çakaloz Camii (*Atrocités et Dévastations Grecques en Anatolie/Greek Atrocities and Devastations in Anatolia*)

11 Sadiye Tutsak, "Milli Mücadelede Uşak," *Tarih İncelemeleri Dergisi X* (1995), 289-311.

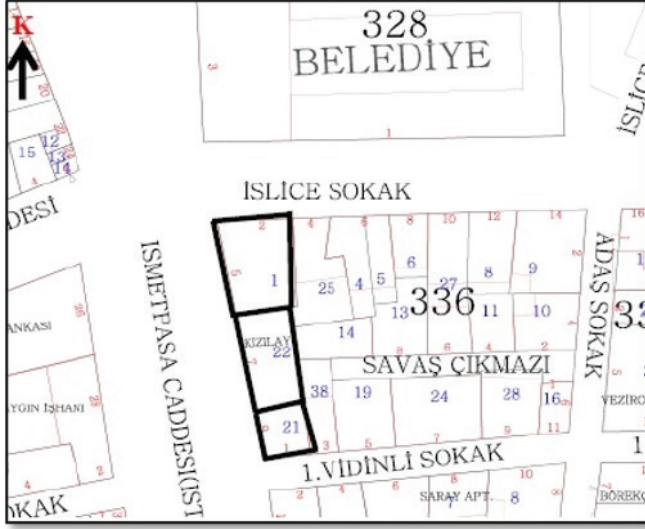
12 Şakir Özdemir, "Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak Adlı Eserin Değerlendirilmesi" (Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2008), 76, 78, 80.

13 Kasım İnce, *Uşak'ta Türk Mimarisi* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2004), 91-94.

Kentte Günümüze Ulaşamamış ve Farklı İşlev Kazanmış Camiler

1. Tuz Pazarı Camii

İslice Mahallesi'nde günümüzde 336 ada 1 parseldeki (G. 3) Ziraat Bankası Emekliler Şubesi'nin bulunduğu yerde, Beylikler Dönemi'ne ait Uşak'ın en eski camilerinin birisi olan iki katlı *Tuz Pazarı Camii* (G. 4) bulunmaktaydı. Kaynaklarda caminin 1950'li yılların ortasında yıkıldığı ve yıkılan cami arsasının bir kısmının yola verilerek yerine Emlak Kredi Bankası (G. 5) yapıldığı bilgisi yer almaktadır¹⁴.

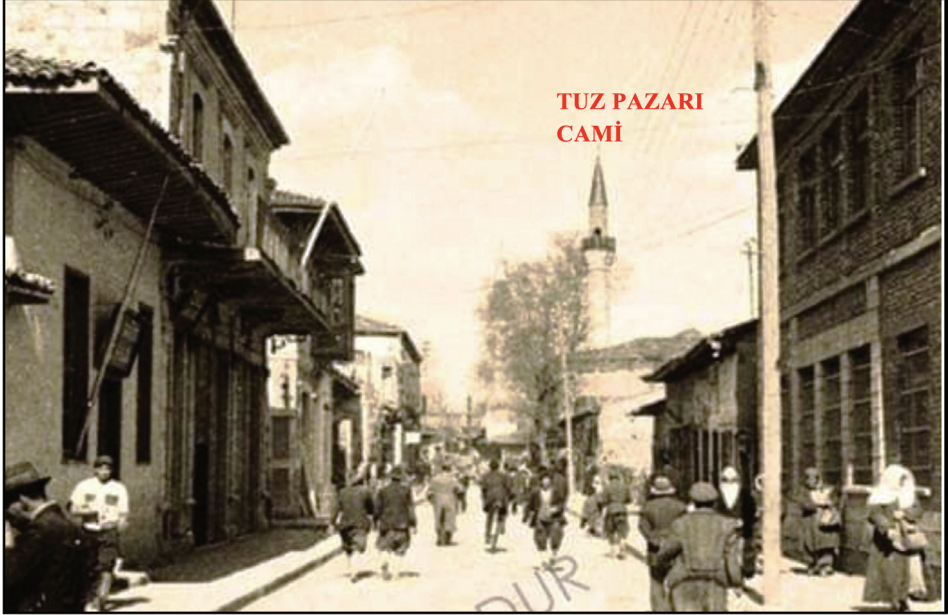

G. 3: 336 adanın mevcut durumu

(Belediyeden alınan plan üzerine Aysim Dülgeroğlu tarafından işlenmiştir)

14 Yüksel Sunucu, *Yakın Geçmişteki Uşak Bilgiler-Belgeler-Anılar-Denemeler* (İzmir: Sunucu Yayınları, 2004), 60; Tümer, *Uşak Tarihi*, 206.

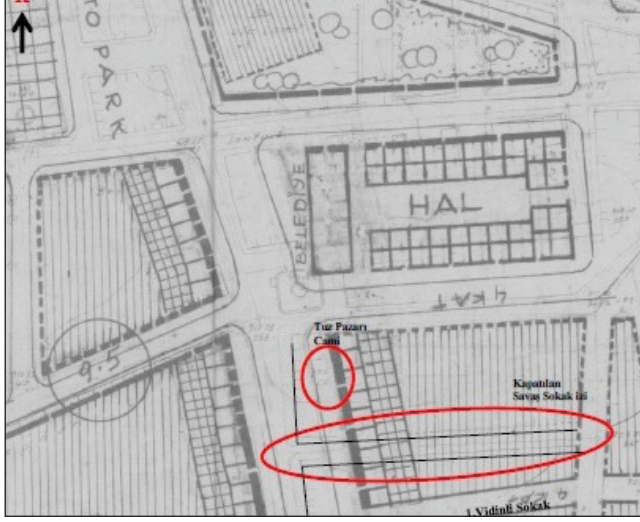

G. 4: Tuz Pazarı Camii yıkılmadan önce Uşak İstasyon Caddesi - 1940'lar
(Alp Arslan Dur arşivi -Kemali Söylemezoğlu albümü)

G. 5: Yıkılan Tuz Pazarı Camii'nin yerine yapılan yapıların bulunduğu adanın mevcut durumu
(Aysim Dülgeroğlu, 2012)

Uşak'ın il olduğu 1953 yılında ilk imar planı (G. 6) hazırlanan kentte 1955-1960 yılları arasında İstasyon Caddesi'ndeki imar faaliyetleri ve mevcut yapılardaki değişimler hızlanmış, o süreçte adadaki diğer yapılarla birlikte Tuz Pazarı Camii de yıkılarak imara açılmıştır.

G. 6: Tuz Pazarı Camii'nin 1953 imar planındaki izi
(Belediyeden alınan plan üzerine Aysim Dülgeroğlu tarafından işlenmiştir)

Yüksel Sunucu'nun verdiği bilgilere göre (G. 7)'deki iki katlı yapının altında, caminin dükkânları vardır ve cami ikinci kattadır. Kuzey yöndeki bir merdiven ile çıkılan camiye ait dükkânlar, yontma taştan yapılmıştır. Tuz Pazarı Camii'nin en son minaresi yıkılmıştır. Yıkılmadan önce numaralandırılan ve özenle sökülen minare taşlarının Uşak'ın bir köyüne götürüldüğü ve minarenin köy camisinde kullanıldığı söylenmektedir¹⁵.

G. 7: Yıkılan Tuz Pazarı Camii'nin bulunduğu ada-1960 öncesi
(Sunucu, *Yakın Geçmişteki Uşak Bilgiler-Belgeler-Anılar-Denemeler*, 83)

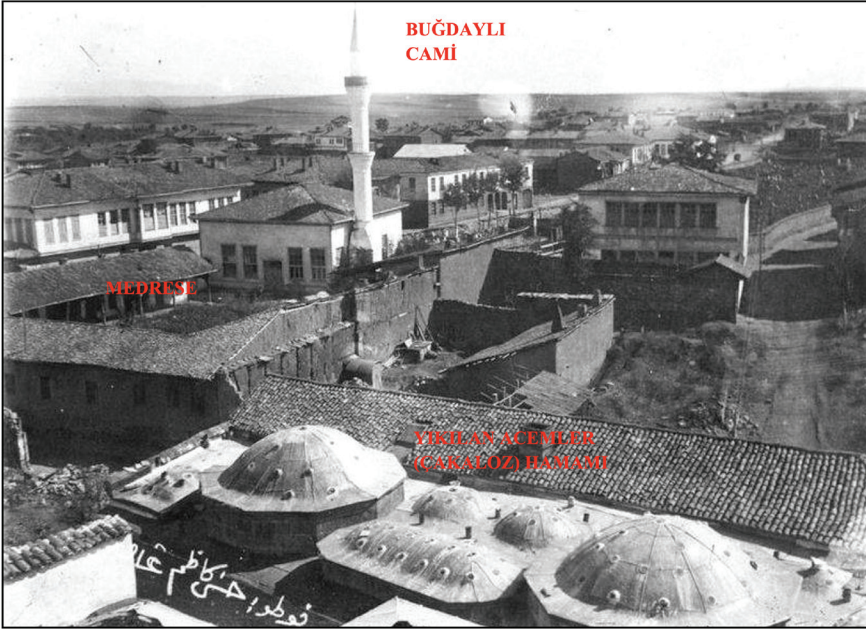
¹⁵ Sunucu, *Yakın Geçmişteki Uşak Bilgiler-Belgeler-Anılar-Denemeler*, 60.

2. Buğdaylı Camii

Yanıdaki Buğdaylızade Medresesi ile birlikte günümüzdeki Ziraat Bankası Merkez Şubesi'nin (G. 8) bulunduğu arsa üzerinde yer alan Buğdaylı Camii'nin (G. 9) Buğdaylıoğlu ailesi tarafından yaptırıldığı ve Uşak'ın çift şerefeli (G. 10, G. 11) ilk camisi olduğu bilinmektedir.

G. 8: Buğdaylı Camii'nin bulunduğu İstasyon Caddesi mevcut durum (Aysim Dölgerođlu, 2020)

G. 9: Uşak Buğdaylı Camii ve Buğdaylızade Medresesi'nin Cumhuriyet öncesine ait bir fotoğrafı (Alp Arslan Dur Arşivi)

G. 10: Yıkılan Buğdaylı Camii ve yıkılan Uşak Halk Evi binası (Alp Arslan Dur arşivi)

Muharrem 1328 [17 Ocak 1910] tarihli Kara Halilzade Mehmed Efendi Vakfiyesi'nde geçen "...Sabah Mahallesinde kain Buğdaylızade Medresesinde kain cami-i şerifin hitabet cihetine..."¹⁶ ifadesi Buğdaylı Camii ve Medresesi'nin 1910 tarihinden önce inşa edildiğini düşündürmektedir.

G. 11: 1930'larda Uşak Buğdaylı Camii
(Sunucu, Görsel Anlatımlarla Uşak: Eşten Dosttan Kentten Fotoğraflar, 32)

16 İnce, Uşak'ta Türk Mimarisi, 92.

3. Çallı Ömer Efendi Camii

Günümüzdeki Orman Dairesi'nin (G. 12) bulunduğu alanda, medrese ve mektep ile beraber küçük bir külliye niteliğinde olan Çallı Ömer Efendi Camii'nin beden duvarları taş malzeme ile yapılmıştı ve Haşim Tümer'in Uşak Tarihi adlı eserindeki ifadesi ile kale gibi mazbut bir duruşu vardı. Uşak'ın Yunan işgali altında kaldığı iki sene boyunca Yunanlılar tarafından silah, bomba vb. patlayıcı madde deposu olarak kullanılan cami, Uşak'ın Yunan işgalinden kurtulduğu 1922 senesinde şehri terk eden Yunanlılar tarafından yakılarak yok edilmiştir¹⁷.

G. 12: Çallı Ömer Efendi Camii'nin yerine yapılan Orman Dairesi (Aysim Dülgeroğlu, 2012)

23 Zilhicce 1325 [27 Ocak 1908] tarihli vakfiyede geçen “...Mamuretü'l-Hamidiye Mahallesiinde kain pederim müteveffa-yı mumaileyhin medresesi derununa pederim müteveffa-yı mumaileyhin delaletiyle selefü'z-zikr Mamuretü'l-Hamidiye Mahallesi-nin ianesiyle müceddeden bina ve inşa eylediğim cami-i şerifte hatib olan efendiye...” ifadesinden anlaşıldığına göre cami 1908'den önce Çallı Ömer Efendi'nin oğlu Ahmed Tahir Efendi tarafından inşa ettirilmiştir¹⁸.

4. Nebi (Nebioğlu) Camii

Günümüzdeki Emniyet Müdürlüğü binasının kuzey tarafında, yol üstünde bir mahalle camisi olan Nebi (Nebioğlu) Camii'nin (G. 13, G.14) iki katlı olduğu ve yerinin Vakıflar idaresi tarafından satıldığı bilinmektedir. Köme Mahallesi'nde, Çamlı Sokak ile 1. Ergin Sokak kesişimdeki köşe parselde yer alan ve günümüze ulaşamayan caminin konumlandığı arsa üzerinde ise mevcutta yapı bulunmamaktadır¹⁹.

17 Tümer, *Uşak Tarihi*, 207.

18 İnce, *Uşak'ta Türk Mimarisi*, 92.

19 Mehmet Sezai Keyvanoğlu, *Bir Zamanlar Uşak* (İzmir: Meta Basım Matbaacılık, 2019), 36; Tümer, *Uşak Tarihi*, 206.

G. 13: 1930'lu yıllarda eski ceza evi ve Emniyet Müdürlüğü arkası-bir bayram töreni. Solda Nebi Camii sağda ise Hacı Efe Camii görülmektedir (Alp Arslan Dur arşivi)

G. 14:1930'lu yıllar-Emniyet Müdürlüğü üst tarafında bir bayram töreni. Solda Nebi Camii görülmektedir (Alp Arslan Dur arşivi)

5. Kırık Minare Camii

Bozkurt Mahallesi'nde, günümüzde 883 ada 8 parselde kayıtlı ve mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olan minaresinden dolayı Kırık Minare Camii olarak da bilinen caminin asıl adı *Kabaklı Hacı Aliğa Camii* ve *Kabaklar Camii*'dir²⁰. Kabaklarlı ailesi tarafından 1. katı taş, 2. katı ahşap olarak yaptırılan tarihî cami (G. 15), bir dönem hem cami hem de medrese olarak kullanılmıştır²⁰.

Minare gövdesindeki kitabede şu ifade yer almaktadır: “*Sahibü'l-hayrat Aşçızade el-hac Hüseyin 1268*” (G. 16). Bu kitabeye göre cami, Miladi 1851 yılında Aşçızade Elhaç Hüseyin adında bir kişi tarafından inşa ettirilmiştir²¹.

20 Keyvanoğlu, *Bir Zamanlar Uşak*, 40.

21 İnce, *Uşak'ta Türk Mimarisi*,86.

G. 15: Kırık Minare Camii'nin minaresinin hiç bozulmadığı yıllardan bir fotoğraf (Keyvanoğlu arşivi)

G. 16: Cami Kitabesi (Aysim Dölgerođlu, 2019)

Bina köşelerinde ve kapı-pencere açıklıkları çevresinde düzgün kesme taş, kalan kısımlarında ise moloz taş ile tuğla malzeme kullanılan Kırık Minare Camii'nin, 1949 yılında yaşanan depremde ikinci katı ve minaresi yıkılmış (G. 17, G.18), 1952 yılında ise ibadete tamamen kapatılmıştır²². Uzun yıllar âtıl durumda kalan ve bir dönem marangoz atölyesi olarak kullanıldığı bilinen yapı, günümüze kadar geçen süreçte birçok özgün özelliğini kaybetmiştir. 2005 yılında restorasyon projesi hazırlanarak restore edilen yapıya dükkân birimlerinden oluşan ticari bir fonksiyon yüklenmiştir (G. 19).

G. 17: Kırık Minare-1980'ler (Alp Arslan Dur arşivi)

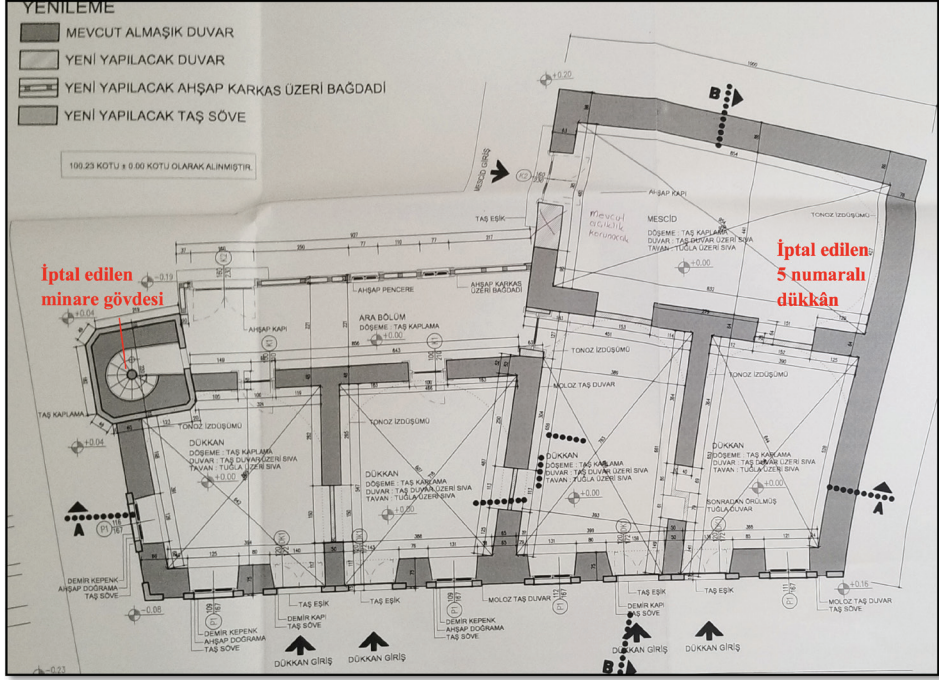

G. 18: Cumhuriyet Meydanı ve Paşa Hanı (mevcut Dülgeroğlu Otel) çevresi-Kırık Minare Camii'nin minaresinin bir kısmı kırılmış
(Sunucu, *Görsel Anlatımlarla Uşak: Eşten Dosttan Kentten Fotoğraflar*, 32)

22 İnce, *Uşak'ta Türk Mimarisi*, 85; Keyvanoğlu, *Bir Zamanlar Uşak*, 40.

2005 yılında restorasyon projesi hazırlanan Kırık Minare Camii'nin İzmir 2 Numaralı Koruma Bölge Kurulu tarafından alınan karar raporundaki bilgilere göre restorasyon projesinde, Çapraz Sokak'a köşe veren 5 numaralı dükkânda (G. 19) önerilen mescit kullanımının iptal edilmesi ve mevcut cephe açıklığının korunarak ticarethane fonksiyonu verilmesi istenmiştir. Ayrıca restorasyon projesinde tekrardan yapılması önerilen minare gövdesinin yapılmaması, minare kaidesinin sadece konservasyonu yapılarak aynen korunması istenmiştir (G. 20).

G. 19: 2005 yılında hazırlanan Kırık Minare Camii restorasyon projesi (Uşak Belediyesi arşivi)

G. 20: Kırık Minare Camii restorasyon sonrası mevcut durum (Aysim Dülgeroğlu, 2019)

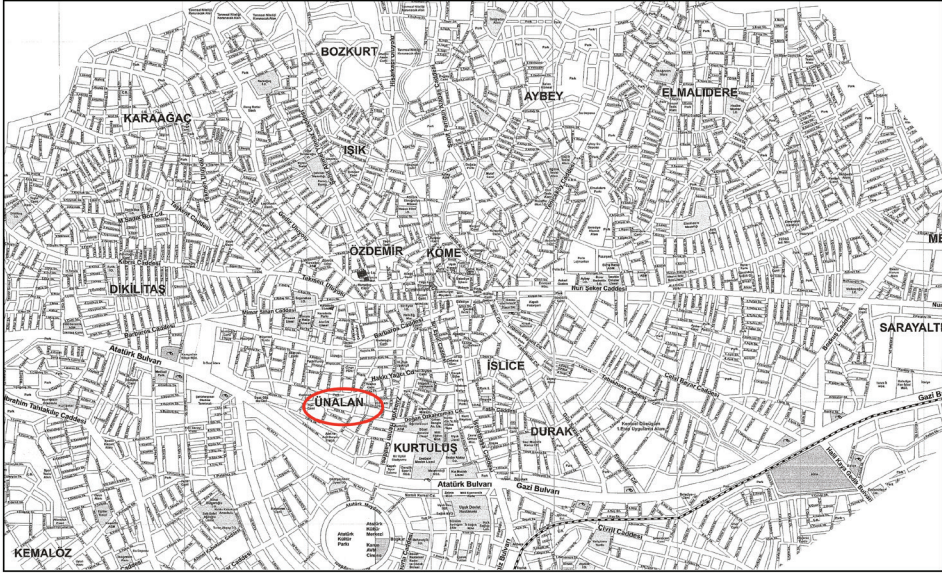
Uşak Kentindeki Gayrimüslim Nüfus ve Kentte Günümüze Ulaşamamış Kiliseler

Müslümanlar için ibadet mekânları olan camiler ne kadar önemli ise Hristiyanlar için de ibadet ettikleri ve aynı zamanda rahipler tarafından evlendirme, vaftiz etme, cenaze gibi törenlerin düzenlendiği kiliseler oldukça önemlidir.

16. yüzyılda gayrimüslim nüfusa rastlanmayan Uşak kentinde, 17. yüzyıldan itibaren Rum ve Ermeni nüfus ortaya çıkmaya başlamış, 19. yüzyılda ise gayrimüslim nüfusta önemli bir artış yaşanmıştır²³. Gayrimüslim nüfusun yoğunlaştığı bu süreçte, bölge nüfusunun iktisadi ve sosyal durumu hakkında bilgiler veren temettuat tahrir defterleri (sayım defterleri), Uşak kenti için önemli birer kaynak durumundadır. Bölgedeki azınlıklar, genellikle dokumacılık ve tüccarlık gibi sektörlerde ön plana çıkarırken bez ve kumaş satan esnaf gruplarından olan bezzazlar ile terzilerin yoğun olarak bulunduğu mahalle ise *Hacı Hasan Gayrimüslim Mahallesi* olmuştur. 1844 yılı tahrir defterlerindeki dokuz mahalleden birisi olan *Hacı Hasan Gayrimüslim Mahallesi*, günümüzde *Ünalın Mahallesi* (G. 21) adıyla bilinmektedir²⁴.

23 Gökçe, "Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Uşak," 201-216.

24 Mehtap Özdeğer, "19. Yüzyılda Uşak Şehrinde Ekonomik ve Sosyal Hayat," *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001 Uşak)*, c. 1 (Uşak: Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2001), 231-259.

G. 21: Ünalın Mahallesi'nin günümüz Uşak haritası üzerindeki konumu (Uşak Belediyesi arşivi)

Salnamelerde yer alan bilgilere göre, bölgedeki Rum ve Ermeniler sosyal hayatta da önemli mevkilere ulaşmıştır. Hicri 1325 Salnamesi'nin Uşak kazası idare meclisinde azınlık temsilcilerinin bulunması, azınlıkların pek çok alanda söz sahibi olabildiklerinin bir göstergesidir. Genellikle taş malzeme ile inşa edilmiş avlulu konutlarda yaşayan gayrimüslim tebaaya hizmet eden, ilkokul düzeyindeki okullardan Rum Ortodoksların üç erkek ve iki kız, Ermeni Gregoryenlerinin ise bir erkek okulunda yaklaşık 120 öğrencisi okumaktaydı. Ayrıca 1923 yılında 948 Ermeni, 2928 Rum ve diğer milletlerden 53 kişinin bulunduğu kentte, Rum azınlıklar genellikle Kostati, Manol, Ayvazoğlu, Annor, Fayubi Anatole, Anostali, Eleni Kirmako gibi isimlerle anılmaktaydı²⁵.

Fransız İhtilali ile başlayan "Ulus Devlet" kurma ideali ise 19. yüzyılın sonuna kadar özellikle her türlü imtiyaza sahip olan Uşak kentindeki gayrimüslimlerin ve azınlık kültürünün yıkımına sebep olmuştur. Anadolu'daki Rum nüfusun azalmasındaki en önemli sebep olarak Hristiyanlık inancını koruyamayan Rumların din ve kültür açısından Türkleşmesi gösterilmektedir. Uşak'ta da kiliselerde dua ve ayinlerin dahi Türkçe yapılması bunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Uşak ile ilgili kaynaklarda verilen bilgilere göre kentte 19. yüzyıl sonunda yaklaşık 4.000 civarında olduğu bilinen gayrimüslim nüfusa *Aziz Konstantinos-Eleni* ve *Panayia* Rum Ortodoks Kiliseleri ile *Aziz Marie De Dieu* Ermeni Kilisesi hizmet etmektedir. Ayrıca bugün tam olarak yerini bilmediğimiz *Aziz Jean Le Promos* adında bir kilisenin varlığından da

25 Semerci, "Osmanlı Döneminde Uşak'taki Azınlıklar," 201-216.

bahsedilmektedir. Fakat bu kilisenin bir Ortodoks kilisesi mi yoksa Katolik kilisesi mi olduğu konusunda hiçbir açıklama getirilmemiştir. Ayrıca yukarıda adı geçen kiliselerin hiçbiri günümüze ulaşamamıştır²⁶.

1. Aziz Konstantinos ve Eleni Kilisesi

Kostas Pandazoğlu'nun *Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak* adlı eserinin değerlendirildiği yüksek lisans tezinde verilen bilgilere göre Uşak'taki iki Rum-Ortodoks Kilisesi'nden birisi olan *Aziz Konstantinos ve Eleni Kilisesi* (G. 22), birbirine bitişik olarak inşa edilmiş iki ayrı kilisedir. 27 Ağustos 1894 tarihindeki büyük Uşak yangınında yıkılan bu kiliseleri yeniden inşa etmek için, Sultan II. Abdülhamit'in izni alınarak eski kilisenin kalıntıları üzerine yeni bir kilise inşa edilmiştir. Taş malzeme kullanılarak yapılan bu kilise, uzun bir süre sıvası yapılmadan hizmet vermiş, bir bölümü de kadınlara tahsis edilmiştir²⁷.

1920'li yıllarda hâlâ ayakta olduğu bilinen kilise ile ilgili Pandazoğlu'nun 1950'lere doğru Uşak'a gelen bir akrabası, yangın geçirmiş olduğu anlaşılan kilisenin oldukça harap durumda olduğu bilgisini vermektedir²⁸. Kilise olarak kullanıldığı dönemlerde, ön cephesi Hacı Hasan Gayrimüslim Mahallesi Kilise Sokak'a (günümüzde Ünalın Mahallesi Müjde Sokak), arka cephesi ise Güldibi Sokak'a açılan (G. 23) *Ayos Konstantinos ve Eleni Kilisesi*'nin Eleni Kilisesi'ne ait olan bölümü ise ilerleyen süreçlerde ortadan bölünerek iki ayrı daireye (Müjde Sokak 30 numaradaki ev) dönüştürülmüş, günümüzde ise yıkılarak yerine çok katlı yapılar (G. 24) inşa edilmiştir²⁹.

Cumhuriyet Dönemi'nden önce bir Rum Mahallesi olan bölgede Müjde Sokak ve 1. Güldibi Sokak'a cephesi olan 339 ada 10 parselde yer alan evlerden birinde *Gül İlkokulu* adıyla 1924 yılında eğitime başlayan ve 1927 yılında *Nur İlkokulu* adını alan günümüzdeki *Cumhuriyet İlköğretim Okulunun* kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Cumhuriyet İlköğretim Okulunun eğitime başladığı Rum Mahallesi'ndeki eski ev ise 1980 yılında Uşak Belediyesi tarafından yıkılmıştır³⁰.

26 Özdemir, "Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak Adlı Eserin Değerlendirilmesi", 84-85.

27 Özdemir, "Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak Adlı Eserin Değerlendirilmesi", 75.

28 Özdemir, "Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak Adlı Eserin Değerlendirilmesi", 75-76.

29 Özdemir, "Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak Adlı Eserin Değerlendirilmesi", 75-76.

30 "Okulumuzun Tarihçesi," Uşak Cumhuriyet İlköğretim Okulu, erişim 2 Nisan 2020, <http://www.usakcumhuriyetioo.meb.k12.tr>.

G. 22: Aziz Konstantinos ve Eleni Kilisesi-1921(Alp Arslan Dur arşivi)

G. 23: Aziz Konstantinos - Eleni Kilisesi'nin bir dönem bulunduğu sokak ve 30 numaralı ev (Özdemir, "Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak", 264)

G. 24: Aziz Konstantinos-Eleni Kilisesi'nin yerine yapılan mevcut binalar (Aysim Dülgeroğlu, 2021)

2. Panayia Kilisesi

Kökene oldukça eskilere dayanan ve günümüzde de eğitim fonksiyonunu sürdüren Halit Ziya İlköğretim Okulu yakın çevresinde özgün *Panayia Kilisesi*'nin var olduğu bilinmektedir. Yapılan çevre araştırmalarında kiliseyi hatırlayan çok fazla kişinin olmadığı göz önüne alındığında, kentte yaşanan yangınlardan sonra yıkılan ve yerine yenisi yapılan *Panayia Kilisesi*'nin (G. 25, G. 26), ilk yapı kadar nitelikli olmadığı ve Yunan ordusu Uşak'tan çekilirken yerle bir olduğu düşünülmektedir.

G. 25: 1920'lerden bir fotoğraf (Alp Arslan Dur Arşivi - Kostas Pandazoğlu Albümü)

G. 26: Panayia Kilisesi (Özdemir, “Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak”, 246)

3. Aziz Marie De Dieu Kilisesi

Uşak'taki Rumların varlığı üzerine araştırmalar yapan Pandazoğlu, çalışmasında Meryem Ana'ya ithaf edilen bir Ermeni Kilisesi'nin varlığından bahsetmektedir³¹. 1894 yılındaki büyük Uşak yangınında yandığı, 1898 yılında yeniden inşa edildiği ve 1916'dan sonra yapılış amacına uygun olarak kullanılmadığı bilinen bu yapının kaynaklarda adı geçen *Aziz Marie De Dieu Kilisesi* (G. 27) olduğu düşünülmektedir³².

G. 27: Meryem Ana'ya İthaf edilen Ermeni Kilisesi (Özdemir, “Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak”, 249)

31 Özdemir, “Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak Adlı Eserin Değerlendirilmesi”, 83.

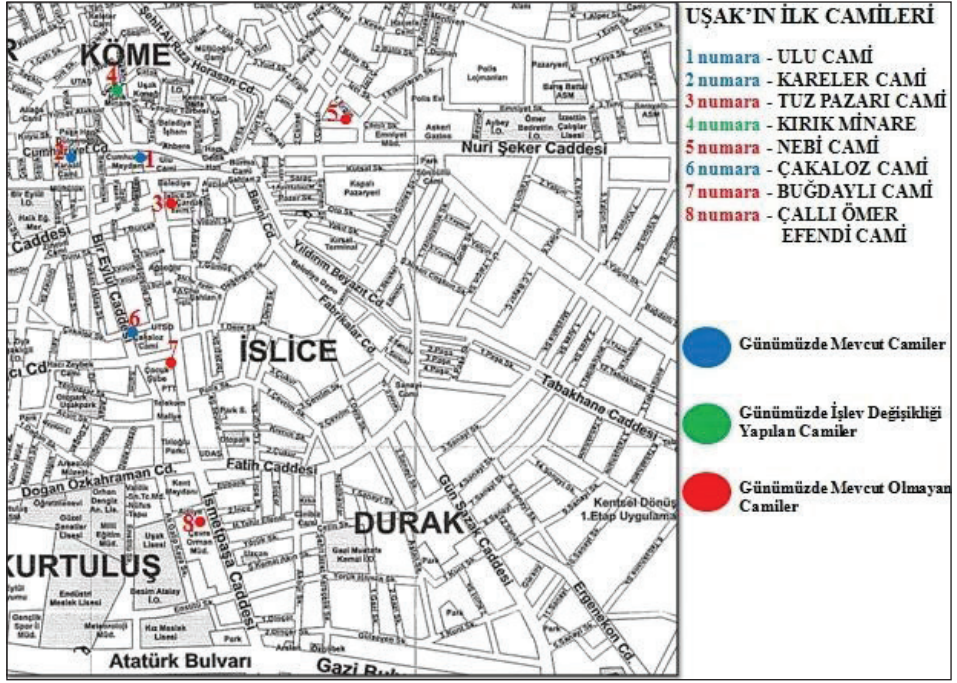
32 Özdemir, “Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak Adlı Eserin Değerlendirilmesi”, 83.

Değerlendirme

Uşak ili özelinde yapılan bu çalışma, araştırma kapsamında ele alınan dinî yapıların karşılaştığı koruma sorunları ile geleneksel kent dokusu bütünündeki sorunların oldukça benzer yönlerle sahip olduğunu göstermektedir. Kültürel nitelikleri göz ardı edilerek kentte yaşanan dönüşüm sürecinde yıkılan *Tuz Pazarı Camii* ve *Buğdaylı Camii* günümüze ulaşmayı başaramayan dinî yapılar arasındadır. Kentin en önemli akslarından birisi olan İstasyon Caddesi üzerinde konumlanan her iki cami de ekonomik ve sosyal birer değer olarak görülerek yıkılmış ve yerlerine günümüzde de mevcut olan Ziraat Bankası şubeleri inşa edilmiştir. Aynı aks üzerinde yer alan *Çallı Ömer Efendi Camii* ise kaynaklarda yer alan bilgilere göre, 1922 yılında Yunan ordusu tarafından yakılarak yok edilmiş ve yerine Orman Dairesi Müdürlüğü inşa edilmiştir. İstasyon Caddesi'nin kuzeyinde, eski kent merkezinde yer alan *Nebi Camii* hakkında ise kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamakta ve günümüzde caminin bulunduğu arsa üzerinde herhangi bir yapı yer almamaktadır. Uşak kent merkezindeki tarihî camiler, günümüzde mevcut olan cami yapıları, günümüzde mevcut olmayan cami yapıları ve günümüzde işlev değişikliği yapılan cami yapıları olmak üzere sınıflandırılmış ve harita üzerine işlenmiştir (G. 28). Oluşturulan haritada da görüldüğü gibi kentin gelişim aksını belirleyen en önemli unsurlardan birisi olan ve Beylikler Dönemi'ne ait olduğu bilinen *Ulu Cami* ile *Kareler Camii*, *Çakaloz Camii* gibi dinî yapılar, farklı dönemlerde geçirdikleri onarımlar ve restorasyon uygulamaları neticesinde, kent merkezinde ibadet edilen mekânlar olarak fonksiyonunu sürdürmektedir. Tarihî kent merkezinde, Ulu Cami ile oldukça yakın bir konumda yer alan ve minaresinden dolayı *Kırık Minare Camii* olarak da bilinen yapının, 1950'lerde yaşanan deprem sonrasında ikinci katı ve minaresi yıkılmış, ardından ibadete kapatılmıştır. Uzun yıllar âtil durumda kalan yapı, geçirdiği restorasyon sonrasında işlev kaybetmiş ve günümüzde ticari bir fonksiyon yüklenmiştir. Yapı, kentte özgünlüğünü kaybederek farklı bir fonksiyon yüklenen tek dinî yapı örneği olması dolayısıyla da ayrı bir önem arz etmektedir.

Müslümanlar için kutsal mekânlar olan cami yapıları ne kadar önemli ise Hristiyanlar için de ibadet ettikleri kiliseler oldukça önemlidir. 17. yüzyıldan itibaren Rum ve Ermeni nüfusa rastlanan Uşak'ta günümüzde Ünalın Mahallesi olarak bilinen bölgede, geçmişte gayrimüslimlerin yoğun olarak bulunduğu bilinmektedir ve kaynaklarda gayrimüslim nüfusun yaşadığı bu mahallede *Aziz Konstantinos ve Eleni Kilisesi*, *Panayia Kilisesi*, *Aziz Marie De Dieu Kilisesi* olmak üzere üç farklı kilisenin varlığından söz edilmektedir. Hiçbiri günümüze ulaşamayan bu kiliselerden geriye, sadece kullanıldıkları döneme ait resimler ve sözlü tarih araştırmalarında elde edilen bilgiler kalmıştır.

G. 28: Uşak'ın en eski camilerinin kent merkezindeki konumları (Uşak Belediyesinden alınan plan üzerine Aysim Dölgerođlu tarafından işlenerek oluşturulmuştur)

Sonuç

Literatür taraması, saha çalışmaları ve sözlü tarih çalışmalarıyla *Tuz Pazarı Camii*, *Buğdaylı Camii*, *Çallı Ömer Efendi Camii*, *Nebi Camii*, *Ayos Konstantinos* ve *Eleni Kilisesi*, *Panayia Kilisesi*, *Aziz Marie De Dieu Kilisesi* gibi kaybolan değerlerin yeniden tanımlanmaya çalışıldığı bu çalışma; kültürel açıdan oldukça zengin değerlere sahip olan Uşak ilindeki dinî yapıların bir kısmının çok sayıda kentsel faktörün etkisiyle günümüze ulaşmayı başaramadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca bu yapılardan bazılarına ait eski fotoğraflara ulaşılabilirken bazıları ise yalnızca kaynaklarda adı geçen birer eser olarak kalmıştır. Oysaki kentlerin barındırdığı en önemli katmanlardan birisi olan kültür varlıklarımızın görünür olması, geçmiş ile bağ kurmak ve geleceği inşa etmek adına oldukça önemlidir. Çünkü tüm bu değerler tarihî kentlere aidiyet kazandırır ve onları öznelleştirir. Uşak ilindeki dinî yapıları tespit etmeyi ve görünür kılmayı hedefleyen bu çalışma, Uşak kentinin yitirdiği yapılarıyla çok zengin bir kültür varlığı stoğuna sahip olduğunu ortaya çıkarması açısından önem arz etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Atrocités et Dévastations Grecques en Anatolie/Greek Atrocities and Devastations in Anatolia.* Lausanne: Bureau de Presse de la Delegation Turque, 1923.
- Burma Camii ve mezarlık. Erişim 20 Temmuz 2022. <https://archives.saltresearch.org/handle>.
- Çakır, İbrahim Ethem. “1676 Tarihli Avârız Defterine Göre Uşak Kazâsı.” *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)* 28 (2010): 27-47.
- Gökçe, Turan. “Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Uşak.” *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001 Uşak)*. I. Cilt. Uşak: Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2001, 201-216.
- İnce, Kasım. *Uşak'ta Türk Mimarisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2004.
- Karaman, Halit. “Uşak Mı? Uşşak Mı?” *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001 Uşak)*. I. Cilt. Uşak: Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2001, 21-27.
- Keyvanoğlu, Mehmet Sezai. *Bir Zamanlar Uşak*. İzmir: Meta Basım Matbaacılık, 2019.
- Öntuğ, Mustafa Murat. “Osmanlı Dönemi Uşak'taki Dinî Yapılar: Camiler ve Mescitler.” *CIEPO Uluslar arası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri (14-16 Nisan 2011 Uşak)*. II. Cilt. İzmir: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, 2011, 959-992.
- Özdeğer, Mehtap. *15- 16. Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2001.
- Özdeğer, Mehtap. “19. Yüzyılda Uşak Şehrinde Ekonomik ve Sosyal Hayat,” *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001 Uşak)*. I. Cilt. Uşak: Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2001, 231-259.
- Özdemir, Şakir. “Vatan Vatanım Ma Patrie Uşak Adlı Eserin Değerlendirilmesi.” Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2008.
- Sayan, Yüksel. “Uşak'ta Türk Devri Mimari Anıtları.” *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001 Uşak)*. I. Cilt. Uşak: Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2001, 451-460.
- Semerci, Bekir. “Osmanlı Döneminde Uşak'taki Azınlıklar.” *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001 Uşak)*. I. Cilt. Uşak: Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2001, 281-284.
- Sunucu, Yüksel. *Yakın Geçmişteki Uşak Bilgiler-Belgeler-Anılar-Denemeler*. İzmir: Sunucu Yayınları, 2004.
- Sunucu, Yüksel. *Görsel Anlatımlarla Uşak: Eşten Dosttan Kentten Fotoğraflar*. İzmir: Sunucu Yayınları, 2006.
- Tutsak, Sadiye. “Milli Mücadelede Uşak.” *Tarih İncelemeleri Dergisi X* (1995): 289-311.
- Tümer, Haşim. *Uşak Tarihi*. İstanbul: Gün Matbaası, 1971.

Uşak Cumhuriyet İlköğretim Okulu. “Okulumuzun Tarihçesi”. Erişim 2 Nisan 2020

<http://www.usakcumhuriyetioo.meb.k12.tr>

Alp Arslan Dur Fotoğraf Arşivi.

Uşak Belediyesi Fotoğraf Arşivi.

